

«МАВ У СОБІ ЩОСЬ СКОВОРОДИНСЬКОГО...»: МИХАЙЛО МУХИН

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: mykola.ilnytskyi@lnu.edu.ua*

Розглянуто життя і творчість українського літературознавця і публіциста Михайла Мухина, одного з представників націоналістичної орієнтації в суспільно-політичному та літературно-мистецькому русі в Західній Україні та еміграції 20–30-х років ХХ століття, ім'я якого, за слухним твердженням М. Неврлого, «для сучасного читача... майже нічого не говорить». Його важко поставити в ряд із іншими тодішніми еміграційними вченими і критиками з огляду на неакадемічність його стилю, гостру публіцистичність та спосіб публічного й особистого життя, що робить його певною мірою ізгоєм за власним вибором. Увага автора статті зосереджена на представленні трьох ліній творчих зацікавлень Михайла Мухина: праці антидрагоманівського циклу, зокрема щодо концепції федералізму М. Драгоманова та дискусії з цього питання у контексті ідеологічних протистоянь того часу; аналіз творчості покоління поетів націоналістичної орієнтації (так званих «вістниківців»), що зосереджувалося навколо журналу «Літературно-науковий вістник» (з 1933 року – «Вістник»); українські мотиви у світовій (переважно – в англійській, німецькій, польській, російській, французькій) літературі. Літературознавець намагається окреслити етапи становлення М. Мухина як творчої особистості, а також наскрізні ідеологічні та естетичні засади його літературно-критичних виступів. Навіть із ескізного портрета виразно проступають контури цілісної особистості, сповненої почуття самопожертви і відданості національній ідеї, якій М. Мухин присвятив своє життя: у ньому справді було щось сквородинське – у сенсі аристократизму духу, що вищий від зовнішніх обставин життя.

Ключові слова: Михайло Мухин, Михайло Драгоманов, федералізм, розвінчання, культ, «вістниківці», націоналізм, українські мотиви, стиль, ескіз.

«Для сучасного читача в Україні ім'я Михайла Мухина майже нічого не говорить» [25, 610], – так почав статтю про цього літературознавця й публіциста, особливо активного в період міжвоєнного двадцятиліття, українознавець зі Словаччини Микола Неврлий. І хоча стаття його «М. Мухин і літературна молодь Закарпаття» була надрукована в журналі «Сучасність» ще в 1999 році, він міг би повторити ці слова й сьогодні. Стаття, як впливає з її назви, охоплює один аспект творчої діяльності М. Мухина: його участь у тогочасному літературному процесі на Закарпатті, аспект, найближчий

М. Неврлому, який до цієї молоді й сам належав (Закарпаття, по-тодішньому Підкарпаття, входило в той період до складу Чехословаччини).

У чеській столиці та інших місцях країни проживало і навчалось багато української молоді як із західноукраїнських земель, так і емігрантів зі Східної України, у тому числі і сам автор названої статті, тоді студент Карлового університету, недавно репатрійований із України (донедавна – багаторічний іноземний академік НАН України Mikuláš Nevrlý). Власне, у статті йдеться не лише про літературну молодь Закарпаття, а ширше – про еміграційне середовище того часу, зокрема про поетів, яких одні зараховують до Празької школи, а інші – до «вістниківців» (у статті не будемо розпочинати полеміки з цього питання).

Творчі зацікавлення Михайла Мухина були, звісно, значно ширшими, але вони все ж зосереджувалися навколо кількох ключових проблем, про які маємо намір повести мову. Його важко поставити поряд із іншими тодішніми еміграційними вченими з огляду на неакадемічність його стилю, гостру публіцистичність та спосіб публічного й особистого життя, що робить його певною мірою ізгоєм за власним вибором.

Утім, знаємо про його життя, як і про творчість, не надто багато. Про життя – переважно зі спорадичних спогадів, у тому числі фактів, наведених у статті М. Неврлого, спогадів Марка Антоновича та з кількох некрологів. Стосовно творчості – теж проблема, бо, крім праць, підписаних власним прізвищем та кількома псевдонімами (Читач, Гридень), він підписувався псевдонімами та криптонімами, яких, за спогадами сучасників, було більше двадцяти, а бібліографії цих публікацій наразі нема та й навряд чи скоро буде.

Отже, на основі доступного й того, що не викликає сумніву, окреслимо три лінії творчих зацікавлень Михайла Мухина: праці антидрагоманівського циклу; аналіз творчості покоління поетів націоналістичної орієнтації, що зосереджувалося навколо журналу «Літературно-науковий вістник» (з 1933 р. – «Вістник»); українська тема у світовій (переважно англійській, німецькій, польській, російській, французькій) літературі. Ця розвідка, безперечно, не буде

повною, та все ж, гадаю, охопить діапазон творчих зацікавлень ученого та критика й буде стимулом для подальших наукових пошуків.

Але спершу – основні дати життя і творчості М. Мухина. Народився він 9 вересня 1894 року в Києві. У питанні, хто були його батьки, є розбіжності. У некролозі часопису «Визвольний шлях» написано, що батько ученого був світським професором Київської духовної академії [4, с. 1053]. Натомість М. Неврлий стверджує, що «згідно з легендою, а може, й дійсністю, Михайло Мухин був сином російського адмірала, мати була україркою» [25, с. 610]. У тому чи іншому випадку постає питання про джерела формування його національної свідомості. Можливо, першопоштовхом до пробудження українськості був материнський вплив у дитинстві. Але самоусвідомлення прийшло, очевидно, пізніше, найімовірніше, у час навчання у Київській гімназії, де його співучнями були Юрій Русов і Максим Рильський. Євген Маланюк у статті «Рильський в п'ятдесятиліття» зазначив, що Михайло Мухин колись навіть гостював у маєтку Рильських [15, с. 315]. Разом із Максимом вони переклали українською мовою комедію Шарля ван Лерберга «Пан», яка була опублікована 1918 року у журналі «Шлях».

Згодом Михайло студіював романо-германістику в Київському університеті. У цей час відбувалися бурхливі події. Боротьба за незалежність України не проходить осторонь студентського середовища, що сприяло зростанню патріотичних почуттів молоді. Утім, М. Неврлий навів легенду про те, що юнак закохався у вродливу оперну співачку, яка «перевела» його в українську віру. Згодом він розчарувався у ній, але від віри не відрікся. Хоча світогляд – щось значно більше від романтичного захоплення, але легенда має свою привабливість і підносить людину над прозою життя...

Після поразки національно-визвольних змагань, у яких невідомо чи брав якусь участь М. Мухин, він емігрував у 1920 році до Польщі, відтак перебрався до Чехословаччини, жив у Празі та Подєбрадах. Чи продовжував він освіту і де саме невідомо; відомо хіба те, що був співзасновником Центрального союзу

українського студентства (1923) і редагував журнал «Студентський вісник» (1921–1923).

До празького періоду діяльності М. Мухина належать статті «Українські мотиви у літературі польській та московській» та доповнення до неї: «Українські мотиви в польській літературі останніх років» і «Україна в московській літературі останніх років», опубліковані в журналі «Книголюб» (Прага) у 1928–1930 рр.), а також «Україна у французькій літературі 1920–1930 рр.» («Студентський вісник», Прага, 1930). Та найбільшу увагу зосередив критик і публіцист на «розвінчанні» культу Михайла Драгоманова. Свій погляд на суспільно-політичні ідеї вченого та його діяльність він виклав у працях «Драгоманов без маски» (1934) та «Більше світла: М. Драгоманов (1841–1895) на тлі своєї доби» (1935). Перша надрукована на сторінках журналу «Вісник» (1935), а друга – в «Самостійній думці» (Чернівці, 1936), а згодом обидві появилися окремими відбитками.

Всередині 1935 року М. Мухин покинув Прагу й переїхав на Закарпаття, щоби долучитися у процес пробудження національної свідомості українців, які протягом століть зазнавали мадяризації, а останніми часами ще й чехізації та русифікації, позаяк на Срібній землі опинилося багато білогвардійських офіцерів та шовіністично налаштованої інтелігенції.

М. Мухин згуртував навколо себе молодих літераторів, деякі з них стали згодом відомими поетами та прозаїками: Зореслав, А. Гарасевич, І. Ірлявський, І. Кошан, С. Росоха, М. Лелекач, Ю. Шерегій та ін., знайомив їх із творчістю еміграційних поетів Є. Маланюка, Л. Мосендза, Ю. Липи, О. Теліги, Ю. Клена... На ролі М. Мухина у становленні молодого покоління літераторів Закарпаття як українських письменників наголошував М. Неврлий, який був особисто знайомий із критиком та іншими діячами культури цього краю: «Своїми багатющими знаннями, до яких входило кілька західних мов (казали, що в дитинстві він мав гувернанток) і світової літератури, він радо ділився з іншими. Був безплатним консультантом, рецензентом, а деколи й автором всяких семінарських, дипломних і докторських праць. Такої безкорисливої й

морально чесної людини я ще не зустрічав. Мухин мав у собі щось сковородинського: жив собі, як Божа пташка, коли хтось платив йому за працю, – брав, але сам гонорару не вимагав. Знаючи ці його властивості, деякі його добрі знайомі й земляки приймали його до себе мешкати. За це він радо підчував їхніх дітей» [25, с. 617].

Але після вторгнення угорських військ у Карпатську Україну М. Мухин через Відень повернувся до Праги і працював у видавництві «Пробоем», а в час німецької окупації його забрали на примусові роботи у Південну Німеччину, де він залишився до кінця життя. Жив без допомоги у будинку для інвалідів, без нарікань у м. Равенсбурзі, де й помер 3 вересня 1974 року. Марко Антонович у посмертному спогаді дав йому таку характеристику: «Там, де він опинявся, розмова ставала завжди цікава, інтригуюча і жвава. [...] М. Мухин ставав мовби центром, довкола якого формувалося творче мистецьке життя. В цьому відношенні його перебування в Празі, і в Подебрадах, і на Закарпатті дали плоди, яких нікому з української літератури ніколи не стерти. Своім сократівським способом життя, байдужістю до матеріальних земних багатств він корисно відрізнявся від свого довкілля, яке, ніде правди діти, часом його осуджувало, часом і нехтувало ним, а все ж без таких людей, як Мухин, життя стає біднішим, буденнішим, нецікавим» [2].

Коли ж розпочалася літературознавча та публіцистична діяльність Михайла Мухина? М. Неврлий у цитованій вище статті пише, що він друкувався у таборовому журналі «Веселка», який виходив у 1922–1923 роках у польському місті Каліші. Можливо, друкувався там під псевдонімом, бо я переглянув увесь комплект цього часопису, але прізвища М. Мухина не знайшов. Утім, для нас наразі найважливішим є з'ясування не псевдонімів і криптонімів, цим займуться колись бібліографи та книгознавці, а ідеологічних та естетичних засад.

Найбільше уваги, як уже зазначалося, він приділив постаті Михайла Драгоманова – видатного українського вченого і суспільно-політичного діяча другої половини XIX століття, погляди і діяльність якого у першій половині XX

століття опинилися в центрі гострого протистояння між його прихильниками та противниками. Така поляризація була викликана конкретною історичною ситуацією, а саме: поразкою національно-визвольних змагань. Частина інтелігенції, серед яких було багато учасників боїв за незалежну Україну, політичних діячів, звинувачували у поразці України керівників Української Народної Республіки, зокрема Михайла Грушевського, які поділяли ідею Михайла Драгоманова, що український революційний рух повинен розвиватися у межах загальноросійського і що Україна здобуде незалежність у межах федерації з Росією.

Особливо непримиренну антидрагоманівську позицію займали представники радикальної націоналістичної позиції на чолі з Дмитром Донцовим, трибуною яких був журнал «Літературно-науковий вістник» («Вістник»). У статті «Драгоманов і ми» Д. Донцов виділив три тези М. Драгоманова, які категорично заперечив: «Перша – се признання спасенності московських культурних впливів, і то не лиш для наддніпрянців, але й для галичан, друга – гадка, що Україна бореться не з чужою державою, лиш з певним політичним режимом (царським), третя – що національно-державні інтереси народу повинні підпорядковуватися класовим інтересам сеї чи іншої держави» [9, с. 122]. Для Д. Донцова неприйнятною була думка, що Україна повинна боротися не за власну державну незалежність, а за зміну державної системи у цій самій державі, а український народ може здобути політичну свободу шляхом федералізації. «Досить пригадати собі фразеологію українського національного руху до 1917 р. і цілу опортуністичну політику Центральної Ради і Директорії супроти Москви, – стверджував Донцов, – щоби переконатися, що драгоманівщини в тім усім magna pars fuit» [9, с. 125–126]. Українська культура, на думку Д. Донцова, теж не повинна розвиватися в руслі загальноросійського руху і таким шляхом долучатися до загальноєвропейського процесу, а шукати свій власний шлях до нього.

Ці основні засади, підкріплені багатьма прикладами, лежать в основі двох основних антидрагоманівських праць М. Мухина «Михайло Драгоманов без

маски» та «Більше світла: М. П. Драгоманов (1841–1895)». У першій автор простежив становлення поглядів М. Драгоманова, починаючи від позицій «молодого москвофільства» до цілісної системи поглядів, у другій – розкрив прийняття ідей Драгоманова у громадсько-політичному середовищі у різний період. Він окреслив різні хвилі коливання резонансу драгоманівських ідей у різних середовищах – від їх заперечення до впливу на суспільний рух. Так, він не прийняв тезу про те, що поява ідей М. Драгоманова відповідала потребам часу і вони знайшли поширення у тогочасних обставинах. Він стверджував, що, навпаки, М. Драгоманов був для свого часу білим круком, його поглядів не поділяла більшість представників української інтелігенції 1870–1890-х років. «За життя йому не довелося бачити тріумф своїх ідей, вони стали епідемічно поширюватися серед української інтелігенції вже по його смерті, але найбільшого поширення осягли в добі між першою і другою революцією (роки 1905–1917). Саме в ті часи майже вся тогочасна українська преса на Наддніпрянщині була в руках, які за висловом Д. Овсянико-Куліковського, «свято берегли пам'ять» М. Драгоманова: щоденник «Рада» був у руках свого видавця Євгена Чикаленка й таких беззастережних драгоманівців, як Сергій Єфремов, щомісячник «Літературно-науковий вістник» був у руках Михайла Грушевського, який зовсім не переняв від попереднього редактора, Івана Франка, його критичного ставлення до Драгоманова» [16, с. 114]. Наведена цитата є характерним зразком способу мислення Михайла Мухина: він різко й безкомпромісно поділяв постаті й друковані органи на *pro et contra* за принципом чорне і біле, рай і пекло, друг і ворог, оминаючи відтінки, переходи.

Так, були такі безкомпромісні опоненти М. Драгоманова, як Іван Нечуй-Левицький, Олександр Кониський, але ніяк не можна зарахувати до них Івана Франка, який багато в чому формувався під його впливом, розходження почалися значно пізніше й посилювалися з хворобою І. Франка. Та й Михайло Грушевський не перебирав журнал «Літературно-науковий вістник» із Франкових рук, часопис заснований у 1898 році Науковим товариством імені Шевченка, головою якого був тоді М. Грушевський. Попри те, що Агатангел

Кримський і Борис Грінченко гостро полемізували з М. Драгомановим, вони високо цінували його як ученого і суспільно-політичного діяча. Серед тих, хто відійшов від Драгоманова, – Дмитро Антонович, Павло Тучапський та ін., але вони бачили й позитивні та негативні аспекти його світогляду. Бо важко уявити, що «беззастережний драгоманівець» С. Єфремов був прихильником ідей федералізму.

У книгах М. Мухина багато свідчень, цитат на підтвердження його позиції. Але, знову ж таки, можемо знайти немало фактів, які, якщо не спростовують, то принаймні істотно коригують його твердження. Так, Борис Грінченко під псевдонімом П. Вартовий написав різко критичний відгук на брошуру М. Драгоманова «Оповідання про заздрих богів», але це не завадило йому цінувати його як ученого і громадського діяча, а після його смерті знайти зворушливі слова співчуття і визнання його заслуг перед Україною. У статті «Над труною М. Драгоманова» він писав: «Перворядний учений та публіцист, чоловік з величезною ерудицією, з широким сміливим розумом, він міг так обороняти права своєї країни і взагалі права всяких знедолених народів, як ніхто інший. Його наукові й літературні заслуги, його заслуга яко політичного борця не могли не звертати на себе уваги усієї Європи, не могли не викликати від неї шаноби» [6, с. 123]. А. Кримський, теж один із опонентів М. Драгоманова, який згодом зарахував себе до категорії Савлів, що стали Павлами, а в листі до Михайла Павлика (лист був опублікований в журналі «Народ» (1895, ч. 12) про смерть М. Драгоманова писав, що «після Тарасової смерті Україна ще не зазнала такої великої втері...» [13, с. 675].

Кажуть, що по смерті людини про неї треба говорити або добре, або ніяк. Вони обрали «добре». І для цього вибору вони мали свої вагомі аргументи, передусім те, що М. Драгоманов в останні роки, попри заяви, що його погляди не змінювалися, поступово еволюціонував від загальноросійської до української орієнтації. Ця еволюція помітно проглядається, приміром, у статті «Де тонко, там рветься», що була відгуком на замітку А. Хв-ка (А. Кримського) «Співробітництво українців у галицьких часописах», де автор полемізував із

приводу того, чи варто українцям-наддніпрянцям публікувати свої твори в галицьких часописах народовської орієнтації «Правда», «Зоря», позиції яких М. Драгоманов не приймав, та в «Записках Наукового товариства імені Шевченка». Тут немає потреби вникати в деталі цієї полеміки, скажемо лишень, що М. Драгоманов у своїй репліці їх участі в цих часописах не тільки не заперечував, а й виступав проти взаємного поборювання національних сил. «В останні роки чимало ознаків отаких як листи дд. Хв-ка (А. Кримського), Вільхівського (один із псевдонімів Б. Грінченка. – М. І.) й др., – писав він, – показують, що живого м'яса є досить між російськими українцями. Коли б же скорше побачити те м'ясо організованим в достойні людей тіла, скинувши з себе мертву кору, свідомо й систематично працюючим... К чорту полеміку! Хай мертві ховають своїх мертвяків, а живі працюють, коли не в однім гурті, то в однім напрямку – всесвітнього поступу на нашім національнім ґрунті» [10, с. 8].

Таку еволюцію ученого і громадського діяча відзначає й І. Дзюба у недавній статті «Українські усобиці як феномен світової історії», у якій стверджує, що шлях до єднання українців М. Драгоманов «бачив у боротьбі за політичну свободу в Російській імперії – з тим, щоб використати її спершу для здобуття автономії, а потім і державності (всупереч поширеному уявленню про Драгоманова як принципового федераліста, він ніколи не відмовлявся від перспективи – бодай далекої – цілковитої незалежності України). При цьому, зокрема, наголошував: «Українство національне неперемінно мусить боротися з централістичними привичками не тільки великорусених українців, а також з несвідомістю й рутиною самих українських мас» [8, с. 115–116].

Але велика загадка і суперечливість поглядів М. Драгоманова в тому, що він, за образною характеристикою Я. Дашкевича, для пропаганди своїх ідей у європейському дусі «будував незрозумілі меандри: знайомитись із Заходом не через безпосередні контакти, а за посередництвом російської публіцистики (хоча німецька й австрійська публіцистика, для прикладу, була тогочасній галицькій інтелігенції доступна в оригіналах)» [7, с. 298]. Це стосується як

політичної, так і культурної сфери діяльності М. Драгоманова: у першій він не дійшов до переконання у тому, що українська нація має право уже виступати за право на створення самостійної держави, хоч, як справедливо зазначав Я. Дашкевич, на його очах відбувалося об'єднання Німеччини й Італії, у сфері другій – що українська культура і література може досягти, на його переконання, тільки через посередництво російської, хоча західна культура і література були відкриті для українців безпосередньо, зокрема в Галичині, проте й галицьких письменників він закликав іти тим шляхом.

І все ж є підстави стверджувати, що прямо стати на державницькі національні позиції М. Драгоманову завадила передчасна смерть. До цього вела логіка розвитку його поглядів, перш за все зневіра в російському демократизмі, який завжди закінчувався на національному питанні.

Однак і проблему федералізму в системі поглядів М. Драгоманова не можна спрощувати. С. Єфремов виводив її в концепції ученого від Кирило-Мефодіївського братства зі залученням нових соціальних теорій. «Шлях до незалежності й волі особи людської, – писав він, – йшов у Драгоманова через політичну волю, а ця остання в його світогляді невідлучно зв'язувалася з волею народів, з федералістичним ладом у державному житті. В принципі і в далекій перспективі це був анархіст прудонівського типу, але на практиці він завжди залишався державником та разом і протестантом проти сучасних форм централізованої держави» [11, с. 465]. Ідея драгоманівського утопізму, на думку І. Крип'якевича, була нав'язана ідеями Прудона, який «уявляв собі, що автономні громади якимось способом з'єднуються в одну федерацію, знищують стару державу – передусім знищують державне військо та заведуть громадську міліцію – і розпочнеться новий період, «безначальство» [14, с. 274–275]. А на думку Я. Дашкевича, М. Драгоманов був «творцем оригінальної політичної доктрини», джерела якої ведуть до декабристів та кирило-мефодіївців: «Як і кирило-мефодіївці, він переніс центр східнослов'янського політичного руху – того майбутнього, що мав виникнути, – в Україну» [7, с. 296]. Ця теорія була теж утопійною, що зрозумів пізній М. Драгоманов, хоч і не задекларував того,

що він дійшов до перекреслення ідеї про федеральний зв'язок українських самоврядних територій у Росії та Австрії з цими ж державами, чи зрозумів, що він, по суті, такий самий український націоналіст, як ті, кому він закидав націоналізм і шовінізм... [див.: 7, с. 30] .

Саме невміння читати пізнього М. Драгоманова породило, на думку Я. Дашкевича, донцовську полеміку з ним, бо до уваги бралися погляди Драгоманова 1880-х років, а не ті, коли він заперечував сам себе. У цьому аспекті увагу привертає запис, виявлений у щоденникових нотатках найголоснішого українського критика початку ХХ століття Миколи Євшана (Федюшки), для якого постать М. Драгоманова була «сфінксом, психологічною загадкою» і якому дуже хотілося розгадати цього сфінкса: «Драгоманов заїлий космополіт, а оплювавши всі українські святощі, оплювавши український прапор, агітував ціле життя по всій Європі за Україну» [3, с. 54].

Очевидно, що, тільки враховуючи політичні обставини й суперечності та розвиток суспільних ідей у тогочасній Європі, а також особливості характеру М. Драгоманова, можна підходити до його оцінки у публіцистичних працях Михайла Мухина. Вона впливала з донцовської засади інтегрального націоналізму, в основі якого лежить не позитивістський світогляд, а ідея волі і чину, орієнтація на лицарський дух воюючого, який моральним визнає не так принципи християнської етики, а те, що служить справі визволення нації. Тут не йдеться про пошуки істини, про еволюцію, тут ідея виступає як психологічна даність, незмінна в своїй основі, тут діють альтернативи: ворог чи друг, відданий чи зрадник. У такій системі координат образ М. Драгоманова в М. Мухина стає уособленням «українського Ефіяльда в українських Термопілах» (таку назву має один із розділів книжки «Драгоманов без маски»). Виникає логічне запитання: чому ж так критикували М. Драгоманова при комуністичному режимі? І ще: чи випадково у «розправах» М. Мухина цілком обійдений Драгоманов-учений, дослідник українського фольклору, один із найавторитетніших представників порівняльно-історичної школи в літературознавстві? Це утверджує нас у думці, що до драгоманівських праць

М. Мухина треба підходити радше як до політичних памфлетів, у яких авторіві треба було розвінчати свого ідейного противника, тому до розмови залучалося все, що мало його скомпрометувати в очах читача, і замовчувалося те, що виставляло його в позитивному світлі. А розвінчувати було треба, бо в академічних колах еміграції праці М. Драгоманова мали широке визнання, а ім'я його мало високий авторитет. Не випадково Високий український педагогічний інститут у Празі мав його ім'я, а ректор цього інститут професор Леонід Білецький у книзі «Основи української літературно-наукової критики» (Прага, 1925) подав ґрунтовний аналіз наукових праць патрона цього інституту.

Марко Антонович у своїх спогадах про М. Мухина зазначає: «Не можна забувати, що ціле українське життя стояло під гаслом величі Драгоманова. Йому поклонялися як українському пророкові, а вже зовсім неможливим було його критикувати. [...] А все ж таки праця М. Мухина в цій галузі була необхідна і вона властиво щойно дала ту базу, на якій тепер можна було оцінювати М. Драгоманова безпристрасно, об'єктивно» [1]. Хоча з автором цього спогаду погодитися важко, бо пристрасність і суб'єктивність пронизують кожную сторінку писань М. Мухина, але треба враховувати, що такою була атмосфера тієї доби, яка витворила відповідний стиль, що, за словами Олени Теліги, «формулює такі думки серед наглих закрутів наших днів, серед мішанини вражень, подій і тяжко уловимих меж зла і добра, мусить зуміти схопити і зафіксувати все, але з цього хаосу взяти для себе, перевівши найгострішу оцінку, лише найглибше і найтриваліше» [26, с. 103].

М. Мухин був у центрі цієї «мішанини вражень і подій», «цього хаосу» і намагався виділити в ньому те, що вважав глибоким і тривким. Тому М. Драгоманов у його очах такий, який він в очах його оточення, його однодумців-«вістниківців». І цілком логічно, що журнал «Вістник», на сторінках якого друкували працю «Драгоманов без маски», узяв її автора під захист, коли «ліберальний» часопис «Назустріч» з приводу цієї книжки назвав його «відомий на празькому бруку М. Мухин», іронічно це прокоментувавши: «Але нащо така брукова напасть? Чому б не боронити Драгоманова такою ж

солідною і обоснованою працею?» [5, с. 925]. І хоча праця була не стільки «солідною і обоснованою» як радше політичним памфлетом, натяк на «празький брук» справді був нетактовний. Справді, за спогадами сучасників цей інтелектуал був байдужий до зовнішнього вигляду і не дбав про вигоди життя. М. Неврлий пише про це так: «Він майже завжди ходив у пом'ятому, невипрасуваному убранні, будь-якій сорочині, але завжди з метеликом або краваткою. Мешкав найчастіше у своїх знайомих, яких часто міняв, а влітку спав деколи навіть на лавці в якомусь парку чи скверику. Незважаючи на це, тримався завжди незалежно, знав собі ціну й кожним рухом вимагав до себе пошани» [25, с. 611]. Такі деталі важливі для вивчення життя і творчості письменника, митця чи будь-якої творчої людини, але вони некоректні як аргумент щодо оцінки її творчого доробку. Тут потрібні інші критерії.

Характерно, що Михайло Мухин не змінив свого ставлення до постаті М. Драгоманова й пізніше, у повоєнні роки, коли змінилася не тільки політична карта Європи, а й відбулася переоцінка ідеологічних пріоритетів. У 1963 році він виступив з великою статтею «З життєпису А. Кримського» на сторінках лондонського журналу «Визвольний шлях». Основна теза цієї статті задекларована уже в перших її абзацах: «Кримський спочатку сміливо і влучно виступив проти драгоманівства, боронячи українське національне становище, але незабаром обернувся сам у драгоманівця, спантеличений своїм же співчуттям та жалем до нібито покривдженого цією полемікою Драгоманова» [17, с. 637]. У принципі головним персонажем цієї студії виступає не А. Кримський, а М. Драгоманов, і вся вона є мовби доповненням до попередніх розправ М. Мухина. У ній є багато цікавих епізодів, спостережень, але автор постійно скеровує думку читача в потрібному йому напрямі, ігноруючи факти, які не вкладаються у межі його концепції. Чому все-таки А. Кримський від критика Драгоманова перейшов до його популяризатора? Автор не навів аргументів, а волів обмежитися біблійним поясненням самого А. Кримського: «Як часто буває з Савлами, що перевернулися на Павлів, я не міг після того (мовиться про толерантний відгук М. Драгоманова на критику А. Кримського. –

М. І.) не пропагувати скрізь драгоманівства» [17, с. 637]. Так можна було сказати самому Кримському, але для дослідника цього замало.

Варто зазначити, що в погляді на постать Михайла Драгоманова з «вістниківцями» солідаризувалися і представники католицького угруповання у суспільному русі міжвоєнного періоду. І перші, і другі причини поразки Визвольних змагань вбачали у «відсутності єдиної мети – самостійної української держави внаслідок домінування у постреволуційній Україні соціально-демократичних гасел федералізму, активно пропагованих свого часу М. Драгомановим» [12, с. 231]. Костянтин Чехович у статті «Михайло Драгоманов і релігія» з гіркотою полемізував з одним із тогочасних драгоманівців М. Григорівим з приводу його твердження, що Українська Центральна Рада була овочем «засіяних Драгомановим ідей українського соціалізму»: «...На жаль, воно справді так було. Та пишатися нема чим, бо саме тому українська нація так тяжко карається під ударами дальших консеквенцій драгоманівської ідеології, м. ін. і під ударами активного безбожництва» [27, с. 233]. Таку позицію поділяли й інші діячі католицького напрямку – Микола Гнатишак, Микола Конрад, Петро Маркіян-Ісаїв, Іван Копач та ін.

Отже, ставлення М. Мухина до М. Драгоманова від часів «вістниківства» не змінилося, він залишився вірним символам віри цієї ідеології як ідеалам і своєї молодості, і того творчого середовища, одним із представників та ідеологів якого був. Саме у «Вістнику» формувалося коло письменників, які у своїй творчості втілювали ідеологію радикального націоналізму з культом лицарського духу. Михайло Мухин був чи не першим критиком, який потрактував творчість представників цього гона як ідейно-естетичну цілісність зі спільними рисами світогляду і стилю. У журналі «Самостійна думка», який виходив у Чернівцях, він під псевдонімом «Читач» опублікував серію творчих портретів поетів націоналістичної орієнтації із широким цитуванням віршів, які склали збірку «Сучасні українські поети» (Чернівці, 1936). У «Вступних заувагах» упорядник і автор силветок наголосив, що «саме ця група [«Вістника». – *М. І.*] крізь бурю й снігові завії» сучасности самостійно

й гордо несе прапор національного мистецтва, незважаючи на свисти й крики з височин офіційного Олімпу львівської критики» [18, с. 4].

Портрети М. Мухина – не розлогі літературознавчі характеристики залучених у збірку авторів, а короткі начерки-силуети з лапідарними коментарями окремих віршів, поданих переважно повністю. Цю збірку можна потрактувати, отже, і як мікроантологію, у якій право авторства ділять як автори уміщених тут творів, так і упорядник-коментатор. Збірка охоплює одинадцять поетів «вістниківського» кола (Юрій Липа, Леонід Мосендз, Євген Маланюк, Юрій Дараган, Олекса Стефанович, Максим Грива, Микола Чирський, Юрій Клен, Олена Теліга, Богдан Кравців, Олег Ольжич) та молодих поетів Закарпаття (Зореслав, Боевір, Федір Могіш, Микола Рішко) із залученням огляду творчості Богдана Ігоря Антонича.

Попри граничну стислість характеристик, критик зумів віднайти в кожного автора риси, які вирізняють його індивідуальний стиль. У поезії Ю. Липи він виділив ощадність вислову, суворість тону, героїчне начало, піднесене до трагізму зі знаком немилосердя на щиті («Я взяв собі за знак немилосердя...»), символіку українського бароко; у поезії Л. Мосендза відзначив інтелектуальне начало з уведенням у структуру художнього образу наукової термінології, а в О. Ольжича – археології та історії. У Є. Маланюка дослідникові імпонують історіософські мотиви з римським та варязьким началом, в О. Стефановича та Ю. Дарагана – «відблиски з давноминулого» княжих часів, у Ю. Клена – відгомін неокласичної традиції. З поезією Б. Кравціва критик пов'язував розрив «штучного круга, який від повоєнного п'ятнадцятиліття тісним колом огорнув львівських поетів» [18, с. 96], не пояснивши, щоправда, що конкретно він має на увазі. У розділі «Верховинська ватра» з'явилося ім'я Б. І. Антонича з наголосом на оживленні у творчості поета «праджерела стародавнього українського поганства» [18, с. 120].

Також М. Мухин реалізував ще один творчий проєкт – створив панорамну картину українських мотивів у польській, російській і французькій літературах, опублікував рецензії на книжки та окремі матеріали з цієї

проблематики. Можливості робити це давали бібліотеки Праги, у яких зберігалися не тільки книжкові видання різних країн, а й новинки періодики. При цьому М. Мухин виступав переважно не як історик літератури чи компаративіст, хоча ці аспекти теж наявні в його публікаціях, а знову ж таки як літературний критик, який стежив за літературним процесом по свіжих слідах, до того ж критик зі загостреним політичним чуттям, який крізь призму літератури вловлює повів духу часу.

Перший огляд із цієї проблематики «Українські мотиви у літературі польській та московській останніх років» («Книголюб», 1928, кн. 3/4) містив радше бібліографічну фіксацію творів польських та російських письменників на українську тематику. Автор назвав твори польських письменників «На Поділлі» Артура Грушецького, «Народжені на одній землі» Дольмара, «Тіні» Сосновського, які, на його думку, не мають мистецької вартості, зате оповідання Ярослава Івашкевича та Ксаверія Глінки сповнені почуття й туги за неповторними дитячими роками, проведеними в Україні.

У творах російських письменників Михаїла Голодного, Едуарда Багрицького, Михаїла Светлова, Ніколая Ушакова, Семена Кірсанова, Ніколая Асєєва відзначено нахил до вживання української лексики, перегуки мотивів із українським фольклором, творчістю Тараса Шевченка, Павла Тичини... Відчувається, що автор добре обізнаний із російською поезією, але воліє зупинитися тільки на українських реаліях і рисах поетики, зокрема, на засобах ритмомелодики, де вбачає українські сліди, але не торкається змісту цих творів, позиції авторів. Навіть, коли йдеться про такий антиукраїнський твір, як роман Михаїла Булгакова «Біла гвардія».

Як критик, М. Мухин, очевидно, відчував, що читач хотів би знати про трактування суспільних процесів в Україні того часу, тому він повернувся до цієї теми й опублікував як додаток до названої статті ще дві окремі: «Українські мотиви в польській літературі останніх років» («Книголюб», 1929, кн. 1/2) та «Україна в московській літературі останніх років» («Книголюб», 1930, кн. 3/4).

Щодо польської літератури, то імена письменників (за винятком хіба що Ярослава Івашкевича та Казимира Вежинського) мало що скажуть сучасному українському читачеві, але названі твори викликають інтерес з огляду на трактування складності українсько-польських стосунків, які склалися у 1920-ті роки після поразки Визвольних змагань і приєднання західноукраїнських земель до Польщі.

У деяких текстах відчувається ідилічна туга за Україною як Аркадією – країною чудових краєвидів і безтурботного життя, як ув оповіданні Я. Івашкевича «Осінні роки». Дія відбувається тут у 1826 році: дідич Стефан, повернувшись з мандрів по Анатолії до свого маєтку в Україні, лише тут відчуває, «як тужив за Україною». Знаходимо у творах сцени мандрівки з чумацькою валкою та постої у корчмах («Марення» Гавронського). Але сучасність вривається дисонансом у такі спогади-марення. М. Мухин переказує ситуацію одного з таких творів: «Брат з того боку. Новела нового націоналізму» Казимира Лечицького. В українському містечку дівчина-католичка Галя стала полькою, коли учитель із Польщі відкрив тут школу. Але сюди прибув український хлопець, посланий підпільною організацією для агітаційної роботи. Між ними виникла політична дискусія. Галя стверджує, що під час польсько-української війни Польща захищала Східну Галичину. Юнак заперечує їй, що тут переважає українське населення. «Ми культурніші», – захищається Галя. «Тоді віддайте Познанщину німцям», – відповідає на це юнак. Галя не знайшла аргументів для заперечення, вона видала хлопця, і його невдовзі стратили. Це так вплинуло на дівчину, що вона отруїлася й померла. На слідстві поляк сказав, що в цій ситуації скривджена Польща, бо про українського юнака співатимуть пісні, а матері народять синів, котрийсь із яких стане майбутнім Хмельницьким. Отже, твори поляків не всуціль були шовіністичними. М. Мухин цитує слова одного польського критика з приводу текстів про Львів: «Виявляється, що можна мешкати у Львові і про українців знати стільки само, скільки знає який-небудь парижанин» [19, с. 50].

Натомість у творах російських письменників критик спостерігає зовсім іншу тенденцію. Наведемо кілька епізодів із текстів, які М. Мухин цитує для характеристики стосунків між росіянами і українцями після більшовицького перевороту 1917 р.: «Артем Весьолий, що в його оповіданнях дія відбувається на Кубані та Чорноморрі у 1917–1918, в оповіданні “Реки огненне” [...] примушує своїх героїв – колишніх матросів – віддаватися солодким спогадам про те, як то вони в рядах червоної армії били “хохлів”»: «Мишка, захлѣбываясь пьяной икотой, оживлял в памяти пережитые радости: «Залетишь в хутор – разливное море: стрельба, крик, буй, кровь, хата в огне! Сердце в огне!» [20, с. 34]. Як ілюстрацію навів критик і конфлікт між українцями з Таврії й донськими козаками в першій частині роману Михайла Шолохова «Тихий Дон»: «Эй, хахол! Дорогу давай, на казачьей земле живѣшь, сволочуга, да ишо дорогу уступить не хочешь» [20, с. 35].

У вірші Ніколая Ушакова «Сказание» сцена параду українських військ Української Народної Республіки на Софійській площі 19 грудня 1918 р. зображена в карикатурному плані – як антитеза до «Золотого гомону» Павла Тичини:

И стужа нависла ледком по усам,
 По сурмам и добрым бекешам,
 Загоны топтались на месте, а сам
 Петлюра был бледен и спешен.
 Хоругви и звоны неслись над паром
 Мерлунок и шапок, уставив
 Мохнатые морды ввысь, смеялись
 Селянские шкапы [20, с. 47].

Персонажами творів російських авторів часто виступають євреї, які, звісно ж, на боці червоних, а до героя вірша «Хлеб» Мойсея Лібензона на допомогу приходять цар Давид і пророк Мойсей – із червоною зіркою і наганом у руці.

Михайла Мухина цікавить не тільки образ України і українців у художніх текстах російських авторів, а й науковий підхід до української проблеми російських учених. І тут ми спостерігаємо характерну ситуацію, а саме – дивовижну однастайність позицій комуністичних і еміграційних російських авторів. Це передусім модернізація – у кожної з гілок по-своєму – російської імперської ідеології. Автор звернув увагу на те, що російські емігранти на Заході раптом стали приділяти особливу увагу Києву. Г. Федотов (Богданов) у статті «Три столиці» («Версты», 1926, № 1) пише: «Про Київ видається дивним говорити в наші часи. Ми самі в недавньому минулому легко зрікалися і київської слави і неслави, виводячи свій рід з Оки та з Волги. Ми самі віддали Україну Грушевському й підготували самостійників. Чи став коли-небудь Київ у центрі нашої мислі, нашої любови? Дивовижний факт: нова російська література цілковито оминула Київ» [21, с. 7]. В іншій статті – «Чи буде існувати Росія?» – той самий автор вважає «наших братів по крові – малоросів чи українців» найбільшими ворогами Росії і в цьому вбачає найбільшу проблему нової Росії. У чому полягає ця ненависть – він не пояснює, а що стосується ставлення Росії до України, то її красномовно демонструють сучасні події.

Імперські погляди М. Мухин виразно виявляє у писаннях таких відомих учених старої академічної школи, як Ніколай Трубецькой і В'ячеслав Іванов: для першого Київ – мати російського православ'я, а другий пропонує так зближувати українську і російську мови на базі староболгарської (церковнослов'янської), щоб вони злилися воєдино, «український народ цим не знеособиться, він стане одне з російським народом, він прилучиться (“сопричастится”) до “душі” Пушкіна й Толстого, як свого часу прилучився до неї Гоголь, своєю чергою збагативши «російську душу» [21, с. 12]. Як бачимо, російські гасла від того часу до сьогодні не дуже змінилися, тільки стали агресивнішими і перейшли у сферу практичної політики.

Риторика ідеологів більшовицької Росії була дещо іншою, насичена марксистською фразеологією, а суть залишалася такою самою. У статті «Нова

література щодо українського питання у Советській імперії», написаній на матеріалах збірника «Революция и национальный вопрос. Документы и материалы по истории национального вопроса в СССР в XX веке» (Москва, 1930), М. Мухин відзначав, що у тому збірнику багато уваги присвячено позиції Леніна в українському питанні за часів уряду Керенського. Але фальшиво подано причини співчуття Леніна Україні. І зрозуміло чому. Ленін у своїх статтях і промовах виступав проти політики Керенського щодо України, але робив це тому, що був в опозиції до цього уряду, «коли ж Ленін захопив владу у свої руки, то негайно оповістив хрестовий похід цій самій колись ним так демагогічно і галасливо бороненій Україні» [22, с. 5].

Михайло Мухин у своїх думках і висновках спирався на праці своїх сучасників, зокрема і в оцінках московської політики. У цьому аспекті привертає увагу його стаття «Освальд Шпенглер про москалів». Ім'я нього німецького філософа й культуролога було відоме в Україні за його працею «Присмерк Європи», відгомін ідей ученого знаходимо у статтях Миколи Хвильового та Олега Ольжича. Автор статті звернув увагу читача на працю німецького вченого «Світові держави й світові війни», в якій серед інших держав фігурує й Росія. Автор цієї праці стверджує, що Росія є Азією, причому Азією значно більшою мірою, ніж Японія, що належить до Азії лиш географічно. Росія належить до Азії духовно й психологічно» [23, с. 727], а відтак дає характеристику уже більшовицькій Росії. «Більшовицьке царство», – стверджує вчений, – не є жодною державою в нашій розумінні. Воно складається так само, як Кіпчак, держава “Золотої Орди” монгольських часів, з пануючої Орди, – що зветься комуністичною партією, – з головачами та всемогутнім ханом – і зі стократ чисельнішої, підбитої безправної маси. Від класичного марксизму тут є дуже мало, крім назв та програм, в дійсності панує татарський абсолютизм, що розгойдує й винищує світ, абсолютно безоглядний, брудний, жорстокий, з убивствами як буденним засобом управління з щохвилинною можливістю появи Джінгізхана, що згорне Азію й Європу» [23, с. 725].

Є в М. Мухина й розлога стаття «Україна в сучасній (1920 – 1930) французькій літературі». У ній, однак, не йдеться про відображення подій в сучасному чи минулому, ні про українців. Дослідник поставив собі інше, скромніше завдання – «звернути увагу українського читача на згадки про Україну, розсіяні в новітнім краснім письменстві» Франції [24, с. 11]. Творів минулих століть про Україну він торкався тому, що вони вже, на його думку, проаналізовані з достатньою повнотою. Та все ж підхід, який обрав автор огляду, не позбавлений інтересу, надто через те, що торкнувся він тут і образу гетьмана Мазепи у праці Вольтера та поемі Віктора Гюго, згадав опис України Гійома Левассера де Боплана, зацікавлення Козаччиною Проспера Меріме, доволі широко проаналізував «Лист турецького султана до козаків» та «Відповідь запорозьких козаків» Гійома Аполлінера, який по суті на той час був фактом тогочасного літературного процесу. М. Мухин подав дослівний переклад цього твору французького поета польського походження (родинне прізвище якого Аполінарій Костровицький).

Помимо розлогих оглядів, про які йшлося і які вимагали систематичного перегляду періодичних видань, М. Мухин писав відгуки на конкретні публікації, робив уточнення й коментарі до них тощо. Так, він укладав бібліоіконографію «Гетьман Мазепа у світовій літературі та мистецтві» («Книголюб», 1932, кн. 1/2). Рецензуючи книжку Ілька Борщака «Шевченко у Франції. Нарис із історії французько-українських взаємин» у перекладі Михайла Рудницького (Львів, 1933), докоряє авторові за те, що він використав тільки матеріали, які були вже в науковому обігу, не шукаючи нових фактів. Як приклад наявності таких матеріалів він наводить працю Івана Муратова, радив пошукати слідів Шевченка у Провансі, Бретані, Басконії.

Безперечно, у цій статті охоплено далеко не всі аспекти діяльності Михайла Мухина, тим більше не всі його публікації, та навіть із цього ескізного портрета виразно окреслено контури цілісної особистості, сповненої почуття самопожертви і відданості національній ідеї, котрій присвятив своє життя. У ньому справді було щось сковородинське, але сковородинське не в тому сенсі,

що світ його не впіймав, а в сковородинському аристократизмі духу, що вищий від зовнішніх обставин життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович М. Михайло Мухин // Українське слово (Париж). 1969. 4 січня.
2. Антонович М. Михайло Мухин // Українське слово (Париж). 1974. 29 вересня.
3. Бабій О. Микола Євшан (Федюшка). Життя і творчість. Львів, 1929.
4. Визвольний шлях (Лондон). 1874. Ч. 9/10.
5. Вістник. 1935. Т. 4. Кн. 2.
6. П. Вартовий (Грінченко Б.). Над труною М. Драгоманова // Народ. 1895. Ч. 12.
7. Дашкевич Я. З важким болем до ювілейного драгоманівського року // Дашкевич Я. Постаті. Львів, 2007.
8. Дзюба І. Українські уособиці як феномен світової історії // Дзюба І. Від чорносотенців ХХ століття до українофобів століття ХХІ. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
9. Донцов Д. Драгоманов і ми // Донцов Д. Літературна есеїстика. Дрогобич: Відродження, 2010.
10. Драгоманов М. Де тонко, там і рветься // Народ. 1897. Ч. 78.
11. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Femina, 1993.
12. Комариця М. За що «католики» й «націоналісти» не любили Михайла Драгоманова? // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник. Вип. 2. Дрогобич: Посвіт, 2012.
13. Кримський А. Лист до М. Павлика // Кримський А. Твори: в 5 т. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 2.
14. Крип'якевич І. Історія України. Львів: Світло, 1990.
15. Маланюк Є. Рильський в п'ятдесятиліття // Маланюк Є. Книга спостережень. Київ: Дніпро, 1997.
16. Мухин М. Більше світла: М. Драгоманов (1841–1995) на тлі своєї доби // Самостійна думка (Чернівці). 1936. Кн. 9 / 17.
17. Мухин М. З життєпису академіка А. Кримського // Визвольний шлях (Лондон). 1963. Ч. 6.
18. Мухин М. Сучасні українські поети. Sernauti (Чернівці), 1936.
19. Мухин М. Українські мотиви в польській літературі останніх років // Книголюб (Прага). 1929. Кн. 1 / 2.
20. Мухин М. Україна в московській літературі останніх років // Книголюб (Прага). 1930. Кн. 1.
21. Мухин М. Мальбург в похід рушає // Студентський вісник (Прага). 1930. Ч. 7/8.
22. Мухин М. Нова література щодо українського питання в советській імперії // Студентський вісник (Прага). 1931. Ч. 1/2.
23. Мухин М. (Гридень). Освальд Шпенглер про москалів / Михайло Мухин // Самостійна думка (Чернівці). 1934. Ч. 9/10.
24. Мухин М. Україна в сучасній французькій літературі // Студентський вісник (Прага). 1930. Ч. 11 / 12.
25. Неврлий М. М. Мухин і літературна молодь Закарпаття // Неврлий М. Минуле й сучасне: збірник слов'янознавчих праць. Київ: Смолоскип, 2009.
26. Теліга О. До проблеми стилю // Теліга О. Вибрані твори. Київ: Смолоскип, 2006.
27. Чехович К. Михайло Драгоманов і релігія // Мета. 1939. Ч. 5.

1. Antonovych, M. (1969). Mykhailo Mukhyn. In: *Ukrainske slovo* (Paryzh). 4 sichnia.
2. Antonovych M. (1974). Mykhailo Mukhyn. In: *Ukrainske slovo* (Paryzh). 29 veresnia.
3. Babii, O. (1929). *Mykola Yevshan (Fediushka)*. *Zhyttia i tvorchist*. Lviv.
4. *Vyzvolnyi shliakh* (London). (1874). Ch. 9/10.
5. *Vistnyk*. (1935). T. 4. Kn. 2.
6. P. Vartovyi (Hrinchenko, B.). (1895). Nad trunoiu M. Drahomanova. In: *Narod*. Ch. 12.
7. Dashkevych, Ya. (2007). Z vazhkym bolem do yuvileinoho drahomanivskoho roku. In: Dashkevych, Ya. *Postati*. Lviv.
8. Dziuba, I. (2011). Ukrainski usobytsi yak fenomen svitovoi istorii. In: Dziuba, I. *Vid chornosotentsiv XX stolittia do ukrainofobiv stolittia XXI*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia».
9. Dontsov D. (2010). Drahomanov i my. In: Dontsov, D. *Literaturna eseistyka*. Drohobych: Vidrozhennia.
10. Drahomanov, M. (1897). De tonko, tam i rvetsia. In: *Narod*. Ch. 78.
11. Yefremov, S. (1993). *Istoriia ukrainskoho pysmenstva*. Kyiv: Femina.
12. Komarytsia, M. (2012). Za shcho «katolyky» y «natsionalisty» ne liubyly Mykhaila Drahomanova? In: *Visnykivstvo: literaturna tradytsiia ta idei*. Zbirnyk. Vyp. 2. Drohobych: Posvit.
13. Krymskyi, A. (1972). Lyst do M. Pavlyka. In: Krymskyi, A. *Tvory: v 5 t*. Kyiv: Naukova dumka, t. 2.
14. Krypiakevych, I. (1990). *Istoriia Ukrainy*. Lviv: Svitlo.
15. Malaniuk, Ye. (1997). Rylskiy v piatdesiatylittia. In: Malaniuk, Ye. *Knyha sposterezhen*. Kyiv: Dnipro.
16. Mukhyn, M. (1936). Bilshе svitla: M. Drahomanov (1841–1995) na tli svoiei doby. In: *Samostiina dumka* (Chernivtsi). Kn. 9/17.
17. Mukhyn, M. (1963). Z zhyttiepysu akademika A. Krymskoho. In: *Vyzvolnyi shliakh* (London). Ch. 6.
18. Mukhyn, M. (1936). *Suchasni ukrainski poety*. Cernauti (Chernivtsi).
19. Mukhyn, M. (1929). Ukrainski motyvy v polskii literaturi ostannikh rokiv. In: *Knyholiub* (Praha). Kn. 1/2.
20. Mukhyn, M. (1930). Ukraina v moskovskii literaturi ostannikh rokiv. In: *Knyholiub* (Praha). Kn. 1.
21. Mukhyn, M. (1930). Malburg v pokhid rushaie. In: *Studentskyi visnyk* (Praha). Ch. 7/8.
22. Mukhyn, M. (1931). Nova literatura shchodo ukrainskoho pytannia v sovietskii imperii. In: *Studentskyi visnyk* (Praha). Ch. 1/2.
23. Mukhyn, M. (Hryden). (1934). Osvald Shpengler pro moskaliv. In: *Samostiina dumka* (Chernivtsi). Ch. 9/10.
24. Mukhyn, M. (1930). Ukraina v suchasni frantsuzkii literature. In: *Studentskyi visnyk* (Praha). Ch. 11/12.
25. Nevryly, M. M. (2009). Mukhyn i literaturna molod Zakarpattia. In: Nevryly, M. *Mynule y suchasne: zbirnyk slovianoznavchykh prats*. Kyiv: Smoloskyp.
26. Teliha, O. (2006). Do problemy styliu. In: Teliha, O. *Vybrani tvory*. Kyiv: Smoloskyp.
27. Chekhovych, K. (1939). Mykhailo Drahomanov i relihiia. *Meta*. Ch. 5.

“HE HAD SOMETHING OF SKOVORODA IN HIM...”: MYKHAILO MUKHYN

Mykola ILNYTSKYI

Ivan Franko National University of Lviv,
 Department of Literary Theory and Comparative Literary Studies,
 1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
 e-mail: mykola.ilnytskyi@lnu.edu.ua

The life and work of Ukrainian literary critic and publicist Mykhailo Mukhyn, one of representatives of nationalist orientation in the socio-political and literary-artistic movement in Western Ukraine and emigration in the 1920s and 1930s of the 20th century, whose name, according to M. Nevrlly, “conveys almost nothing ... to a modern reader”, have been dealt with the article. It is difficult to put him on a par with other emigrant scholars and critics of that time, given his non-academic style, sharp publicism, and way of public and private life, which makes him to some extent an outcast out of his preference. The author's attention is focused on presentation of three lines of creative interests of Mykhailo Mukhyn: works of anti-Drahomanov cycle, in particular re federalism concept of M. Drahomanov and discussions on this issue in the context of ideological confrontations of that time; analysis of writings by a generation of poets of nationalist orientation (the so-called “visnykitsi” united around “Literaturno-naukovy visnyk” (Literary-scientific herald) magazine (since 1933 – “Visnyk” (“Herald”)); Ukrainian motives in world (mainly in English, German, Polish, Russian, French) literature. The literary critic tries to outline the stages of formation of M. Mukhyn as a creative person, as well as cross-cutting ideological and aesthetic principles of his literary and critical speeches. Even on a sketch portrait, contours of a holistic personality are evident, full of self-sacrifice and devotion to the national idea M. Mukhyn dedicated his life to: he had really something of Skovoroda in him — in terms of aristocracy of spirit, higher than the external life circumstances.

Keywords: Mykhailo Mukhyn, Mykhailo Drahomanov, federalism, debunking, cult, “Visnyk” circle, nationalism, Ukrainian motives, style, sketch.